

YAQIN VA O'RTA SHARQDAGI XALQARO MUNOSABATLAR HAMDA GEOSIYOSIY TRANSFORMATSIYA JARAYONLARI

Azbergenov Sharaf
TDSHU tadqiqotchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Yaqin va O'rta Sharq mintaqasidagi xalqaro munosabatlar tizimi va u yerda yuz berayotgan geosiyosiy transformatsiya jarayonlari tahlil qilinadi. Mintaqadagi asosiy geosiyosiy kuchlar o'rtasidagi raqobat, tashqi davlatlarning strategik manfaatlari, tabiiy resurslar uchun kurash, diniy va etnik mojarolar, shuningdek, mintaqaviy xavfsizlik masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Yaqin Sharq, xalqaro munosabatlar, geosiyosiy transformatsiya, energetika, xavfsizlik.

АННОТАЦИЯ

В данной статье подробно анализируются система международных отношений и процессы геополитических трансформаций на Ближнем и Среднем Востоке. Рассматриваются соперничество между основными геополитическими центрами, стратегические интересы внешних государств, борьба за природные ресурсы, религиозные и этнические конфликты, а также вопросы региональной безопасности.

Ключевые слова: Ближний Восток, международные отношения, геополитическая трансформация, энергетика, безопасность.

ABSTRACT

This article provides a thorough analysis of the international relations system and the ongoing geopolitical transformation processes in the Near and Middle East. It examines the rivalry among major geopolitical powers, strategic interests of external actors, competition for natural resources, religious and ethnic conflicts, and regional security issues.

Keywords: Middle East, international relations, geopolitical transformation, energy, security.

KIRISH

Yaqin va O'rta Sharq mintaqasi global siyosatda strategik ahamiyatga ega hududlardan biri hisoblanadi. Bu mintqa tabiiy resurslarga, ayniqsa neft va gazga boyligi, diniy markazlarining mavjudligi va geografik joylashuvi sababli doimo yirik davlatlar e'tiborida bo'lib kelgan.

Mintaqaning xalqaro munosabatlar tizimidagi o'rni uning doimiy beqarorlik holatlari, qurolli mojarolari va tashqi kuchlarning aralashuvi bilan belgilanadi.

So‘nggi o‘n yilliklarda bu hududda yuzaga kelgan geosiyosiy transformatsiyalar mintaqadagi siyosiy manzara, kuchlar muvozanati va diplomatik munosabatlarga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ushbu maqola ana shu murakkab jarayonlarni o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, xalqaro munosabatlar nazariyasi doirasida tahlil yuritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Yaqin Sharqdagi xalqaro munosabatlar tarixiy jihatdan mustamlakachilik davridan boshlangan bo‘lib, XIX-XX asrlarda Britaniya va Fransiya bu hududda o‘z mustamlakachilik siyosatini olib bordi. Ikkinchi jahon urushidan so‘ng esa mintaqada AQSh va Sovet Ittifoqining geosiyosiy raqobati kuchaydi. Ayniqsa, neft resurslari uchun bo‘lgan kurash siyosiy faollikni oshirdi.

1991-yildan so‘ng, ya‘ni Sovet Ittifoqi qulagach, AQSh mintaqadagi eng asosiy tashqi kuchga aylandi. Iroqdagi harbiy intervensiyalar va Afg‘onistondagi siyosiy islohotlar aynan shu kontekstda ko‘riladi.

Arab bahori jarayonlari 2010-yillardan boshlab mintaqada yangi siyosiy muhitni yuzaga keltirdi. Tunisdan boshlangan noroziliklar to‘lqini Misr, Liviya, Suriya, Bahrayn va Yamanga ham tarqaldi. Eron va Saudiya Arabistoni o‘rtasidagi raqobat diniy tafovutlar asosida shakllangan bo‘lib, bu nizo Suriyada, Yaqinda esa Yamanda ochiq ifoda etildi.

Isroil va Falastin o‘rtasidagi mojarolar esa o‘n yillab davom etayotgan inqirozli vaziyatni namoyon etadi. BMT rezolyutsiyalariga qaramay, ikki davlat o‘rtasidagi murosaga kelishilmagan. Rossiyaning Suriyadagi harbiy aralashuvi va Asad rejimini qo‘llab-quvvatlashi esa G‘arb bilan qarama-qarshilikni yanada kuchaytirdi.

Suriya inqirozi xalqaro maydonda turli kuchlarning keskin qarama-qarshiligini yuzaga chiqardi. AQSh, Turkiya, Eron va Rossiya turli guruhlarini qo‘llab-quvvatlab, mintaqada o‘z manfaatlarini ilgari surdi. Bu esa Suriya ichki mojarosini xalqaro raqobat maydoniga aylantirdi.

Iroqdagi beqarorlik esa hamon hal etilmagan geosiyosiy muammolardan biri bo‘lib qolmoqda. AQShning harbiy ishtirokidan so‘ng, Eronning siyosiy va diniy ta‘siri kuchaygan. Natijada Iroq ichida ham kuchlar muvozanati izdan chiqqan.

Yaman urushi Saudiya Arabistoni boshchiligidagi arab koalitsiyasi va shialar tomonidan qo‘llab-quvvatlanayotgan Husi guruhlarini o‘rtasidagi qurolli mojaroga aylangan. Bu nizo mintaqadagi eng yirik gumanitar inqirozlardan birini keltirib chiqardi.

Islom dunyosidagi siyosiy liderlik masalasi ham Yaqin Sharqdagi geosiyosiy raqobatning muhim jihatlaridan biridir. Saudiya Arabistoni o'zini sunniy dunyoning lideri sifatida ko'rsa, Eron shia ideologiyasi asosida mintaqaviy liderlikka intiladi.

Xitoy mazkur mintaqalarda o'zining 'Bir kamar – bir yo'l' tashabbusi orqali iqtisodiy ta'sirini kengaytirishga harakat qilmoqda. Mintaqadagi harbiy bazalar tarmog'i orqali Qo'shma Shtatlar nafaqat xavfsizlik, balki energetika xatarlarini ham boshqarmoqda, desak also mubolag'a bo'lmaydi.

Energiya resurslari uchun bo'lgan raqobat nafaqat iqtisodiy, balki harbiy va siyosiy muammolarga ham sabab bo'ayotganini ko'rish mumkin. Shuningdek, mintaqadan millionlab qochqinlar, xususan, Suriya va Iroqdan, Yevropa va Turkiyaga yo'l olmoqda, bu esa xalqaro siyosatda yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Arab davlatlarining ichki siyosiy islohotlari, ayniqsa Saudiya Arabistonidagi 'Vision 2030' dasturi, tashqi siyosiy ta'sirga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Islom olamidagi ideologik va siyosiy bo'linishlar mintaqaviy birlikka jiddiy to'siq bo'lib turibdi.

Mintaqa o'zining strategik joylashuvi, boy tabiiy resurslari va tarixiy-madaniy merosi bilan doimo global siyosiy kuchlar e'tibor markazida bo'lib kelgan. Ayniqsa, neft va gaz kabi energetik resurslarning ko'pligi, diniy ziyorat maskanlarining mavjudligi va migratsion oqimlar bu hududning xalqaro aloqalaridagi o'rnini yanada kuchaytirmoqda.

Mintaqadagi murakkabliklar xalqaro hamjamiyatdan barqaror va uzoq muddatli yechimlarni talab qiladi. Mintaqaning kelajagi uchun yangi ko'p tomonlama hamkorlik mexanizmlari zarur. Ayniqsa, suv tanqisligi, iqlim o'zgarishlari, yoshlar ishsizligi kabi transmilliy muammolarni yechish uchun mintaqaviy institutlar mustahkamlanishi kerak.

Geosiyosiy transformatsiyalarning barqaror va ijobiy yo'nalishga o'tishi uchun xalqaro kuchlar tomonidan kuch ishlatish emas, balki diplomatik yo'l bilan muammolarni yechishga urg'u berilishi kerak. Aks holda, mojarolar avloddan-avlodga o'tadigan halqasiz zanjirga aylanadi.

Yaqin Sharqdagi har bir yangi inqiroz yoki diplomatik siljish global bozor, energetika xavfsizligi va migratsion siyosatga bevosita ta'sir qiladi. Shu bois, bu mintaqani o'rganish nafaqat mintaqashunoslar, balki xalqaro siyosatchilar uchun ham dolzarbdir.

Harbiy vositalardan voz kechib, diplomatik muzokaralar, iqtisodiy islohotlar va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash asosiy ustuvor vazifa sifatida ko'rilishi kerak.

Ta'kidlash joiz, iqlim o'zgarishi va suv tanqisligi mintaqadagi dolzarb ekologik muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Yaqin Sharqda suv resurslariga ega bo'lgan

davlatlar o'z geosiyosiy pozitsiyasini mustahkamlashga urinayotganini ko'rish mumkin. Shuningdek, mintaqada yoshlar ishsizligi va urbanizatsiya jarayonlari ham ijtimoiy beqarorlikka olib kelmoqda. Bu holatlar xalqaro yordam va rivojlanish dasturlarini yanada muvofiqlashtirishni talab etadi.

XULOSA

Yaqin va O'rta Sharqdagi xalqaro munosabatlar va geosiyosiy transformatsiya jarayonlari murakkab, ko'p qirrali va o'zgaruvchan tusga ega. Mintaqadagi siyosiy va iqtisodiy raqobatlar, tashqi kuchlarning geosiyosiy manfaatlari, diniy va madaniy tafovutlar mintaqaviy barqarorlikka tahdid solmoqda. Kelajakda bu hududda barqarorlikka erishish uchun xalqaro hamkorlik, mintaqaviy dialog va diplomatik vositalarning samarali ishlatilishi zarurdir.

Mintaqadagi murakkabliklar xalqaro hamjamiyatdan barqaror va uzoq muddatli yechimlarni talab qiladi. Harbiy vositalardan voz kechib, diplomatik muzokaralar, iqtisodiy islohotlar va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash asosiy ustuvor vazifa sifatida ko'rilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Fawcett, L. (2023). International Relations of the Middle East. Oxford University Press.
2. Gause, F. Gregory (2010). The International Relations of the Persian Gulf. Cambridge University Press.
3. Huntington, S. (1996). The Clash of Civilizations. Simon & Schuster.
4. Ulrichsen, K. (2020). The Gulf States in International Political Economy. Palgrave Macmillan.
5. Esfandiary, D., & Tabatabai, A. (2015). Iran's ISIS policy. International Affairs, 91(1).
6. BBC Monitoring, Al Jazeera Reports (2023).
7. UN Security Council Resolutions – www.un.org.
8. The Middle East Institute – www.mei.edu
9. Саттаров, Р. (2021). Геополитика Ближнего Востока: роль России и региональных акторов. МГИМО-Университет.
10. Коротченко, И. (2022). Ближний Восток: вызовы и возможности для России. Журнал 'Национальная оборона'.
11. МИД РФ. (2023). Политика России на Ближнем Востоке. <https://www.mid.ru>
12. ИА REGNUM. (2023). Аналитика по Сирии и Ирану. <https://regnum.ru>

13. RT на русском. (2024). Статьи и обзоры по Ближнему Востоку. <https://russian.rt.com>
14. Российский совет по международным делам (РСМД). (2023). Обзор ближневосточной политики. <https://russiancouncil.ru>